

Cumhuriyet Sonrası Türkiye'deki Din Eğitime Politik Açıdan Genel Bir Bakış

*Ebru MURAT**
*İsmail DEMİR***

ÖZ

Bu makalenin amacı, Cumhuriyet sonrası Türkiye'deki din eğitimi politikalarının nasıl farklılaştığını gözler önüne sermektir. Makalede geçmişe ilişkin bilgi elde etme amacı güdülmüştür. Değişen politikaların, din eğitime tesirlerinin nasıl olduğunun anlatıldığı bu makalede, öncelikle tarihsel süreçler sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma ile birlikte süreçlerin daha kolay analiz edilmesi hedeflenmiştir. Bu sınıflamalar sonucunda hangi dönemde, hangi eğitim kurumunun nasıl bir muameleye tabi tutulduğu incelenmiştir. İlkokul, ortaokul, lise, İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri kapsamında bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma yapılırken geçmişe yönelik detaylı bir tarama yapıldığı için doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda görülmüştür ki, laiklik kavramının laik ve muhafazakâr kesim tarafından farklı yorumlanması ve değerlendirilmesi sonucunda, din eğitiminin kaderi hep değiştirilmiştir. Çalışmanın genel amacı ise; Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemlerde, din eğitiminin politik açıdan geçirdiği dönüşümleri sorgulama şansı yakalayan her bireye, ana hatlarıyla konu hakkında bilgi sunabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, politika, laiklik, muhafazakârlık.

A Political Overview of Religious Education in Post-Republican Turkey

ABSTRACT

The purpose of this article is to show how religious education policies have differed in post-Republican Turkey. The aim of the article is to obtain information about the past. In this article, which describes how changing policies affect religious education, historical processes are classified first. With this classification, it is aimed to analyze the processes more easily. As a result of these classifications, it was examined in which period, which educational institution was subjected to what kind of treatment. A research was conducted within the scope of elementary, secondary, high school, Imam Hatip Schools and Theology Faculties. During this research, the document review method was used because a detailed background check was performed. As a result of the analyses conducted, it has been seen that the fate of religious education has always been changed as a result of the different interpretation and evaluation of the concept of secularism by the secular and conservative sectors. The general purpose of the study is; In the periods after the declaration of the Republic, it is to be able to provide information about the subject in general to every individual who has the chance to question the transformations that religious education has undergone from a political point of view.

Keywords: Religious education, policy, secularism, conservatism.

Atf Bilgisi: Murat, E. & Demir, İ. (2024). Cumhuriyet sonrası Türkiye'deki din eğitime politik açıdan genel bir bakış. *Anadolu Dil ve Eğitim Dergisi*, 2(1), 1-9. Doi: <https://10.5281/zenodo.12582301>

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri, ebrumuratgl@gmail.com, ORCID: 0009-0008-2157-216X.

** Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Öğretim Üyesi, ismail.demir@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9756-1901

Giriş

İnsanlar, tarih boyunca öğrenme ve öğrendiklerini uygulama eğilimi göstermişlerdir. Gerek hayatın pratik yönünü gerek metafizik yönünü keşfetmeye çalışan insanlar, tarih boyunca var olmuştur. Bu bilgi akışının yönü genel itibari ile bilenden bilmeyene doğru olmuştur. İnsanlar bildikleri bilgileri bilmeyen insanlara ulaştırarak onları eğitmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Türkiye; Osmanlı döneminden itibaren ilimle uğraşmaya ilgi duymuş ve bu alanda oldukça yoğun çalışmalar yapmıştır. Osmanlı devleti genel olarak matematik, fen, din, sanat vb. gibi alanların çoğunda bir gelişme göstermeye çalışmış ve eğitime bu noktada oldukça ehemmiyet göstermiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte benimsenmeye başlayan lâiklik ilkesi sonucunda, din derslerine karşı yaklaşımlarda birtakım farklılaşmalar görünmeye başlamıştır. Öyle ki din-devlet arasındaki çetrefilli ilişkinin patlak vermeye başlaması her ne kadar daha önceye dayansa da, Cumhuriyet'in ilanından sonraki tarihlerde, kendisini çok daha net hissettirmeye başlamıştır. Laiklik algısının toplum tarafından farklılaşan tanımları neticesinde din eğitimi, politikanın merkezinde oldukça sık konuşulmaya başlamış ve siyasetin meşhur bir konusu haline gelmiştir. Bununla birlikte din eğitiminin yavaş yavaş eğitim-öğretim hayatından uzaklaştırılmaya başlaması, bazı kesimleri tatmin etmiş bazı kesimler ise bundan şiddetli bir rahatsızlık duymuştur. Bundan tatminlik duyan kesime seküler kesim denirken; bu durumdan rahatsızlık duyan kesime de muhafazakârlar adı verilmiştir.

Türkiye'deki eğitim politikalarının, hangi süreçlerden geçtiğini genel hatları ile görebilmek için, öncelikle makalenin amacı ve önemi, yöntemi ve bulgularına değinilmiştir. Ardından Cumhuriyetten sonra günümüze kadar olan süreci, olayların kronolojisine uygun şekilde, 4 bölüme ayırmak uygun bulunmuştur. Bu sebeple öncelikle 1924 ve 1950 Arası Din Eğitimi Politikaları başlığıyla, Tevhid-i Tedrisatla birlikte din eğitiminin geçirmiş olduğu süreçlerin çarkının çevrildiği döneme giriş yapılmıştır. Genel hatları ile bu dönemdeki politikalardan bahsedildikten sonra ikinci başlığımız olan 1950 ve 1980 Arası Din Eğitimi Politikaları'na geçiş yapılmıştır. Burada da Demokrat Parti'nin din eğitimine karşı nasıl bir politika izlediğine ve dönemin genel bakış açısına değindikten sonra bir diğer başlığımız olan 1980-2002 Arası Din Eğitimi Politikaları konusuna geçilmiştir. Gerilimi oldukça yüksek olan bu dönemden ve etkilerinden bahsettikten sonra ise son başlığımız olan 2002 Sonrası Din Eğitimi Politikaları ile; 2002'den günümüze kadar süren zaman dilimi içerisindeki din eğitimi politikaları incelenmiştir.

1924-1950 Arası Din Eğitimi Politikaları

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte birçok farklı alanda inkılaplar gerçekleştirilmiştir. Yapılan inkılaplardan bir tanesi de eğitim alanında gerçekleştirilen Tevhid-i Tedrisat Kanununun yürürlüğe koyulmasıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu; "öğretim birliği" anlamına gelmektedir. Öğretim birliğinden kastedilen ise şudur: Cumhuriyet'in ilanından önce Osmanlı Devleti'nde eğitim gerek devlete bağlı kurumlarda gerekse vakıflar tarafından kurulan medreselerde devam etmekteydi (Akın, 2012). Bununla birlikte hem yerli vakıfların hem de yabancı devletlerin açmış olduğu okullar mevcuttu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde bu ikiliklerden kurtulmak amaçlanmıştır. Nitekim bu sebeple de eğitim-öğretim, Maarif Vekaleti (Millî Eğitim Bakanlığı) çatısı altında toplanmıştır. Böylece eğitim-öğretimde birliğin sağlanacağı düşünülmüştür (Akın, 2012).

Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla beraber birçok yenilik getirmiştir. Öyle ki bu kanun hükmünce: Dârüfünun'da bir tane İlahiyat Fakültesi açılmıştır ve medreseler kapatılmış, kapatılan 479 medresenin yerine ise 29 tane İmam Hatip Mektebi açılmıştır (Turan, 2019). Ancak İmam Hatip Mektepleri, açıldıktan 5 sene sonra bir kapatma kararı olmadığı halde kendi kendine kapanmak zorunda kalmıştır. Burada devlet tarafından ileri atılan iddia ise, öğrencinin bu okullara eğitim almak

için tercihte bulunmaması olmuştur. Denilebilir ki, öğrenci yokluğundan dolayı bu okullar kendiliğinden kapanmıştır (Öcal, 1998). Ancak burada Öcal (1998), öğrenci yokluğunun bir bahaneden ibaret olduğunu savunmuştur. Çünkü 15.12.1927 tarihinde 846 sayılı Şûray-ı Devlet (Danıştay) kararıyla artık din görevliliği devlet memurluğu kategorisinden çıkarılmıştır. Öğrencilere, her ne kadar bu okullardan mezun olsalar da devlet kadrolarında yer verilmemiştir. Gençlerin geleceği tehlikeye atılmış ve ellerinden de alınmıştır. Öcal, bir diğer sebep olarak ise; devletin artık bu okullara ödenek ayırmamasını vermiştir. Nitekim, devlet tarafından herhangi bir tahsisat sağlanmayan okullara gerek dolaylı ve gerekse doğrudan yollarla kapanmaları için baskılar uygulanmıştır. Son olarak ise Öcal, farklı farklı bahaneler ileri sürerek öğretmenlerin görevlerinden alındıklarını söylemiştir. Tüm bu sebepler sonucunda gençler, İmam Hatip Mekteplerine gidemez bir hale gelmişlerdir. Velhasıl denilebilir ki, devlet tarafından İmam Hatip Mekteplerine talep azalsın diye, gerek okulun kendisine gerek öğrencilere çeşitli baskılar yapılmıştır (Öcal, 1998). Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile açılmasına karar verilen İlahiyat Fakültesi de uzun yıllar eğitimini devam ettiremeyerek 1932-1933 eğitim-öğretim yılında kapanmıştır (Turan, 2019). Burada görülmektedir ki yavaş yavaş toplumun tüm eğitim alanlarından din uzaklaştırılmaya başlamıştır. Zaten buna en nihai noktayı koyan bir diğer unsur da din derslerinin 1927'den 1931'e kadar ilk olarak ortaokullardan ardından ilkokullar ve peşi sıra öğretmen okullarından kaldırılması olmuştur. Din derslerinin tedrici bir şekilde kaldırılmasına sebep olarak ise "Türkiye'deki bu kurumlarda, sadece Müslüman ailelerinin çocuklarının eğitim almadıklarını aynı zamanda gayr-i müslimlerin de çocuklarının eğitim aldığı" savı sunulmuştur (Turan, 2019).

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924-1950 arası döneminde din ve devlet arasındaki ilişki oldukça gergin bir hat üzerinde kalmıştır. Bunun sebebi de sürdürülen yoğun laikleştirme faaliyetleri olmuştur. Fakat laiklik ile birlikte dini özgürlüklerini yaşayıp aynı zamanda bu özgürlüklerinin garantisinin verilmesi gereken insanlar, din eğitimlerini almaktan men edilmişlerdir. Bunun yanı sıra söylemek mümkündür ki, yürütülen bu politika ile birlikte din toplumdan silinmeye çalışılmıştır. İnsanların sadece bireysel ve kendi içlerinde yaşaması gereken bir din algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Nitekim dönemin iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi, 1948 yılına kadar din eğitimi-öğretimi hususunu bir daha gündeme getirmemiştir (Turan, 2019). Bu dönemde din dersleri için yapılan tek çalışma ise, 1949 senesinde 4. ve 5. Sınıflara -program dışı olarak- isteğe bağlı bir şekilde, Din Bilgisi dersinin getirilmesi olmuştur. Yükseköğretim kurumunda ise 3 Mayıs 1949 senesinde Ankara Üniversitesinde İlahiyat Fakültesinin açılmasına karar verilmiştir (E. Şimşek, 2013).

1950-1980 Arası Din Eğitimi Politikaları

Cumhuriyet'in ilanından sonra 1950'ye kadar devlet ve din arasında şiddetli bir çatışma yaşanmıştır. Ancak 1950 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti'ye (DP) karşı aldığı mağlubiyet ile DP iktidara geçmiştir. Bu tarihten sonra ise laiklik anlayışında bazı değişimler görülmeye başlamıştır (Turan, 2019). Cumhuriyet Halk Partisi'nden farklı olarak DP programında, laiklikle alakalı olarak: "partimiz laikliği, devletin siyasette din ile hiçbir ilgisinin bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması olarak anlar ve laikliğin din aleyhtarlığı şeklinde yanlış tefsirini reddeder." ifadeleri yer almıştır (Turan 2019). DP ile birlikte, dini konular resmi bir şekilde desteklenmeye başlamıştır. Bu hususta; 1933 senesinde Arapça ezan okunmasının yasaklanması durumu ve bu konunun DP ile birlikte nasıl değişimler gerçekleştirdiği incelenebilir. 1941'de çıkarılan bir kanunla, Arapça ezan okunması yasaklanmıştır. 1941'de ise çıkarılan bir kanun ile beraber, Arapça ezan okuması durumunda o kişiye 3 ay hapis cezası verilmesi kararı çıkarılmıştır. Öyle ki bu kanun doğrultusunda 1947 senesinde 29 kişinin ezanı Arapça okuduğu gerekçesiyle tutuklanmasına hükmedilmiştir (Baytal, 2020; Turan, 2019). İşte DP, bu ezan yasağının kaldırılmasını sağlamış ve 16 Haziran 1950'den itibaren ezan tekrar Arapça okunmaya başlamıştır. Bununla birlikte DP lideri Adnan Menderes, dini uygulamalara karşı daha liberal bir tavır takınarak dini konularda yapmış olduğu bu uygulamaları devletin resmi politikası olarak kabul etmiştir. Tabii

olarak söylenebilir ki; DP'nin bu başarısına, muhafazakâr kitlenin politik desteği oldukça yüksek olmuştur. Bu hususta Menderes, irtica karşıtı olduğunu da bulduğu her fırsatta belirtmiştir (Baytal, 2020). Bununla ilgili olarak o

“...İrticai tahrike asla müsaade etmemekle beraber din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına riayet edeceğiz. Hakikî lâyikliğin mâna- ını biz böyle anlamaktayız. Programımızda da i sarahaten ifade edildiği gibi, hakikî lâyikliği dinin Devlet siyasetiyle hiçbir ilgisi bulunmaması ve hiçbir din düşüncesinin kanunların tanzim ve tatbikinde müessir olmaması şeklinde anlıyoruz. Bu itibarla gerek din dersleri meselesinde gerekse din adamlarını yetiştirecek yüksek müesseselerin faaliyete geçmesi hususunda icabeden tedbirleri süratle ittihaz etmek kararındayız...” demiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1950).

Eğitim konusunda da aynı tavrı takınan DP, fen ve matematik ilimlerinin yanı sıra gençlerin maneviyatının da çok mühim olduğunu savunmuştur. Zira Menderes, bir toplumun “millet” olabilmesinin sadece maddi güç ile mümkün olamayacağını; bununla birlikte manevi değerlerin de ciddi bir payının olduğunu söylemiştir. Bu sebeple o, gençlerin dinden ve din eğitiminden mahrum edilmemesi gerektiğine karar vermiştir (Baytal, 2020). Daha önce müfredat dışı tutulan Din Bilgisi dersleri ilkokullarda ve ortaokullarda tekrar müfredat içerisine yerleştirilmiştir (E. Şimşek, 2013; Turan, 2019). İmam Hatip Mekteplerinin ise Cumhuriyet Halk Partisi iktidarındaki baskılardan dolayı kapanmasıyla ve ardından aynı şekilde Darüfünun'daki İlahiyat Fakültesinin de benzer kaderi yaşamasıyla, halkın din görevlisine duyduğu ihtiyaç karşılanmamaya başlamıştır. Öyle ki artık hoca yokluğundan kaynaklı olarak, cenazeler bile yıkanamıyor bu sebeple de birkaç gün bekletiliyordu. Halkın bu ihtiyacını karşılayabilmek adına DP hükümeti, 1951 yılından itibaren İmam Hatip Okullarının eğitim faaliyetlerine başlamasına karar vermiştir (Baytal, 2020). Yükseköğretim hususunda ise şunları söylemek mümkündür: Sadece Ankara Üniversitesinde bulunan İlahiyat Fakültesinin, DP iktidarı ile kapasitesi gittikçe artmıştır. 1953-1954 eğitim-öğretim yılından itibaren ders programında; Kur'an-ı Kerim, Tefsir, Hadis, Kelam, Arapça gibi Temel İslam Bilimlerinin yanı sıra; Din Sosyolojisi, Felsefe, Din Psikolojisi, Tarih, Pedagoji derslerine de yer verilmiştir. Bununla birlikte İlahiyat Fakültesinin dışında 10 Haziran 1959 tarihinde Yüksek İslam Enstitüsünün açılmasına da karar verilmiştir (Şimşek, 2013).

27 Mayıs 1960 darbesi ile Anayasada din ve vicdan hürriyeti hakkında bazı tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalar özellikle laiklik etrafında cereyan etmiştir ve süreç içerisinde iki kesim ön plana çıkmıştır. Bunlar; dini özgürlüklerin devlet tarafından garanti altına alınması gerektiğini savunan muhafazakâr kesim ve devletin din işlerinde herhangi bir tarafının olamayacağını savunan seküler kesimdir. 1970 itibarıyla ise, devletin din ile ilişkisini daha liberal bir konumda tutması sonucunda, muhafazakâr yönelimli bazı partilerin kurulmasına ortam hazırlanmıştır. Bu partilere: Milli Nizam Partisi (MNP), Millî Selamet Partisi (MSP) örnek olarak gösterilebilir (Turan, 2019).

1980-2002 Arası Din Eğitimi Politikaları

12 Eylül 1980 tarihinde ordunun yönetime el koyması ile birlikte askeri bir darbe gerçekleşmiştir. Dönemin Genelkurmay Başkanı Kenan Evren, 12 Eylül 1980'de saat 03:00'da radyo ve televizyonlardan şu sözlerini yayınlayarak darbeyi halka duyurmuştur:

“Kendi kendini kontrol edemeyen demokrasiyi sağlam temeller üzerine oturtmak, kaybolan devlet otoritesini yeniden tesis etmek için yönetime el koymak zorunda kalmıştır”.

Bu darbe ile birlikte dönemin siyasi liderleri; Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan, Bülent Ecevit ve Alparslan Türkeş sürgüne yollanmıştır (Özdemir, 2023). Kenan Evren hükümeti, kendisinden önceki bu isimlerin, laiklik prensiplerinin dışına çıktığını iddia etmiştir. Onların tutumlarının, şeriatın gelmesinin önünü açmakta olduğunu savunmuştur. Cumhuriyetin ilanından beri

din-devlet arasındaki gerilimli ilişki, darbe sonunda yeni hükümetle birlikte kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Yaptıkları yenilikler ile birlikte bu plan hayata geçirilmek istenmiştir (Turan, 2019). Nitekim bu plan doğrultusunda, 16 Ağustos 1997’ de kabul edilen “8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yasası” gereğince İmam Hatip Ortaokullarının kapatılmasına karar verilmiştir (Öcal, 1998; Turan, 2019). İmam Hatip Liselerine de öğrenci talebinin minimuma inmesini sağlayabilmek için kat sayı getirilmiş, İlahiyat Fakültelerinin öğrenci kontenjanı ise sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte Eğitim Fakülteleri kapsamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümleri açılmıştır (Eğitim-Bir-Sen, 2014).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, ilkokul ve ortaokullarda zorunlu dersler arasına alınmıştır. Turan, bu kararın alınışında aslında dine karşı sempatik bir yaklaşımın rol oynamadığını aksine dinin kontrol altında tutulmasının amaçlandığını düşünmektedir (Turan, 2019). Yani denebilir ki, çok elden yürütülen din eğitimlerinin önü kesilerek tek elden yürütülen bir din eğitimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında ise, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, her ne kadar artık kanunen zorunlu derslerden olsa da gayr-i müslim öğrenciler bu zorunlu din eğitiminden muaf olma hakkına sahip olmuşlardır. Dersi bu gerekçe ile almak istemeyen öğrenciler için okula bir belgenin teslim edilmesi bu noktada yeterli sayılmıştır. Buradan da yola çıkılırsa, dönemin şartları gereği bazı konularda esnekliklerin yapıldığı söylenebilmektedir (Sinan, 2018). Ancak 90’ların son yarısında bu esneklik tamamen devre dışı bırakılmıştır. Din ve devlet arasındaki gerilimlerin oldukça yükseldiği bu dönemlerde din eğitime ve dindar insanların eğitime karşı bir darbe gerçekleştirilmiştir. Bunun en önemli örneklerinden biri olarak 28 Şubat süreci gösterilebilir. 28 Şubat 1997 tarihinde ülkenin eğitim sistemine karşı büyük ve sarsıcı hamleler yapılmıştır. Buna ilk hamle olarak; başörtüsü takan kızların, başörtüsü kullanmaya devam etmeleri halinde eğitimden menedileceklerinin bildirilmesi söylenebilir. Öyle ki hükümet tarafından başörtüsü, dindar insanların laikliğe karşı bir başkaldırısı olarak kabul edilmiştir (Sinan, 2018). Bu uygulama sonucunda birçok öğrenci disiplin soruşturması geçirirken birçok öğrenci de okulu bırakmak zorunda kalmıştır. Eğitimde eşitlik ilkesi alenen çiğnenmiştir. Bu süreçle birlikte gerek eğitim hayatı gerek çalışma hayatı kısıtlanan insan sayısı oldukça fazla olmuştur. 28 Şubat sürecinin etkisini daha iyi anlayabilmek için şu bilgilerin sunulmasını yerinde bulmaktayız: 1997-2001 yılları arasında 11 bin öğretmen mesleğinden istifa etmek zorunda kalmıştır. 3.527 tane öğretmenin iş hayatına son verilmiştir. 33.271 tane öğretmen disiplin soruşturmasına maruz kalmıştır ve bunlardan 11.890’ı disiplin cezası almıştır. 4.625 tane MEB çalışanı fişlenmiştir. 2.639 kamu personeli, 418 tane üniversite öğretim üyesi ve 949 öğretmen MİT tarafından “irtica ile ilişkili” şeklinde damgalanmıştır (Eğitim-Bir-Sen, 2014). Verilen sayılardan anlaşıldığı üzere, 28 Şubat sürecinde dindar kimliğinden dolayı insanlar ötekileştirilmiş ve özgürlükleri ellerinden alınmıştır. Gerek din eğitimi alamamışlar gerek dindar oldukları için eğitimden menedilmişlerdir. Bu dönem oldukça sancılı geçmiş ve insanlar üzerinde bugün bile devam eden olumsuz bir tesir bırakmıştır.

2002 Sonrası Din Eğitimi Politikaları

Cumhuriyetin ilanından 2000’li yıllara kadar din-devlet arasındaki iletişim bazen çok gergin bazen ise daha az gergin bir hal almıştır. Hiçbir zaman ise tam anlamıyla bir sakinliğin söz konusu olmadığı görülmüştür. Burada kastedilmeye çalışılan unsur; laiklik ilkesi kapsamında toplumdaki ikiye bölünüş (muhafazakârlar ve laikler) her zaman tansiyonu yüksek bir atmosfer oluşturmayı başarmıştır. Bazen Müslümanların elinden eğitim hakkı alınmış ve bundan ötürü muhafazakâr kesim tepkilerinin boyutunu yükseltmiştir. Aksine bazen Müslümanlara eğitim-öğretim konusunda kendi dinlerini öğrenebilme şansı sunulmuş bu sefer ise laik kesim tepki göstermiştir. Onlara göre din vicdani görülmüş ve toplumun hiçbir kurumunda dini sembollerin bulunmaması gerektiğini söylemişlerdir.

Din eğitimi hususunda en katı uygulamaların yapıldığı 28 Şubat süreci, ülkeye maddi ve manevi olarak zarar vermiştir. Birçok insan eğitiminden ve iş hayatından menedilmiş ve bunun sonucunda bunalıma girmiş, ekonomik anlamda da yıpranmıştır. Sağlıksız bir süreç olarak nitelendirilebilen 28 Şubat sürecinden sonra ise insanlar, hükümetin değişmesi gerektiğine çoğunluk olarak sandıkta karar vermiştir. Bunun sonucunda ise Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara gelmeyi başarmıştır. Gerek seçim öncesi gerek seçim sonrası Adalet ve Kalkınma Partisi, dini değerleri önemseyen yaklaşımlar sürdürmüştür. Adalet ve Kalkınma Partisi, kendisine miras bırakılan 28 Şubat sürecinin sonuçlarına bir çözüm bulabilmek için yoğun bir mücadele içerisine girmiştir (Ali & Çağlar, 2017). Ekonomi ve sağlık gibi alanlarda iktidara gelir gelmez büyük atılımlar göstermesine rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi için “Başa gelir gelmez din eğitimi ve başörtüsü konusuna çözüm bulmuştur ve uygulamaya koymuştur.” demek mümkün olmamıştır. Zira, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara geldiğinde Türkiye’deki devlet kadrolarında veya halkın bizzat kendisinde 28 Şubat’tın dayatmacı fikirlerinin tesirleri devam etmekteydi. Nitekim ülkenin seküler kesimi, hala din ve din eğitimi hususunda birtakım önyargılar taşımaktaydı (Turan, 2019). Yani Adalet ve Kalkınma Partisi için, henüz ortam bu kararların çıkarılması için hazır görülmemiştir. Bu sebeple yaptıkları ilk hamleler, öncelikle bu yenilikler için ortamların zeminini hazırlamak olmuştur. Sorunların altını çizerek, gelecekte gerçekleşecek yeniliklerin mesajları verilmiştir (Akyüz, 2016).

2002 yılından itibaren başörtüsü yasağının tüm devlet kuruluşlarından kaldırılması ile alakalı çalışmaları yapmaya çalışan ama bir türlü sonuç alamayan Adalet ve Kalkınma Partisi, bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda ilk meyvesini vermeyi başarmıştır. 2007 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin kurucu isimlerinden Abdullah Gül, cumhurbaşkanı seçilince gerek yeni YÖK başkanı ve gerek devlet kadrolarına atanan yeni rektörler, başörtüsü yasağının ortadan kaldırılmasıyla alakalı çalışmalar yapmıştır (Akyüz, 2016). Bu sayede artık kız öğrenciler, üniversitelere başörtüsü ile gidip eğitim alabilme hakkına erişmişlerdir. Ancak bu noktada yeni kayıt yaptıran öğrenciler başörtüsü ile girebilse de geçmişte bu konudan kaynaklı olarak mağdur öğrenciler de mevcuttu. Okuldan ayrılmak zorunda kalıp eğitimini bitiremeyen öğrencilerin hakları hakkında da bazı çalışmaların yapılması gerekmektedir. Bu sebeple 2011 çıkarılan yasaya “öğrenci affı” da eklenmiştir. Öyle ki bu af TBMM’de Cumhuriyet’in en büyük affı olarak nitelendirilmiştir (Akyüz, 2016). Üniversitelerde gidilen bu değişme ve çağa ayak uydurma hareketleri sadece burada sınırlı kalmamış; ilkokul, ortaokul ve liselerde de yenileşmeler yaşanmıştır. Bunun için 2012 yılında MEB’de öğrencilerin tek tip kıyafet giyme yükümlülükleri yürürlükten kaldırılmıştır. 2012’de ise, kız öğrencilere:1) İmam Hatip Ortaokulları ve İmam Hatip Liselerinde 2) Liselerin İmam Hatip programlarındaki derslerin tümüne 3) Liselerdeki seçmeli Kur’an-ı Kerim derslerinde istedikleri takdirde başörtüsü kullanabilme serbestliği tanınmıştır (Akyüz, 2016). Böylece eğitim alanındaki eşitsizlikler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 2012 yılına gelindiğinde eğitimde eşitliğin sağlanması ve halkın taleplerinin karşılanabilmesi adına çalışmalara hız kesmeden devam edilmiştir. Örneğin, daha önceden İmam Hatip Liselerine taleplerin azalması amacıyla getirilen katsayılar bu dönemde kaldırılmıştır. Artık üniversiteye gitmek isteyen her öğrenci eşit haklara sahip olabilecek ve sırf İmam Hatip Lisesinde eğitim görüyor diye kat sayısı mağduru olmayacaktı. Bunun peşi sıra yine 2012 yılının Mart ayında, 6287 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte İmam Hatip Liselerinin ortaokul kısımları tekrar açılmıştır. Mezkûr kanunun 9. Maddesinde “ilköğretim kurumları dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşmaktadır.” belirtildiği üzere İmam Hatip Ortaokullarının yeniden açılmasına karar verilmiştir (Turan, 2019). Bununla beraber, Temel Dini Bilgiler, Kur’an-ı Kerim, Hz. Peygamberimizin Hayatı gibi dersler kanunda seçmeli dersler olarak belirtilmiştir (Resmî Gazete, 2012). 2013 yılında ise başörtüsü hakkında çıkan yeni yönetmelik ile birlikte kamudaki kadın personellerin başörtüsü ile çalışabilmesine

karar verilmiştir (Resmî Gazete, 2013). Bu kararların geneli için diyebiliriz ki; insanların temel hak ve hürriyetleri adına ciddi adımlar atılmış ve tarihi kararlar alınmıştır. Bugün ise hala kamu kurum ve kuruluşlarına başörtüsü ile girilebilmektedir.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi Ağustos 2023 yayına göre: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri 4. 5. 6. 7. ve 8. Sınıflarda haftada ikişer saat olmak üzere zorunlu ders olarak öğrencilere verilmektedir. Din, Ahlak ve Değer alanında seçmeli derslerin ise sayıları artırılmıştır. Okulun da yönlendirmesi ve imkânı ile birlikte öğrenci; Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı, Temel Dini Bilgiler, Kültür ve Medeniyetimize Yön Verenler, Ahlak ve Yurttaşlık gibi derslerden eğitim alabilecekleri seçmeli derslere sahiptir. Liselerde de 9. 10. 11. ve 12. sınıflarda haftada ikişer saat olmak üzere, zorunlu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi verilmektedir. Yine Din, Ahlak ve Değer alanında seçmeli ders alma imkânı olan öğrenciler; Kur'an-ı Kerim, Kur'an-ı Kerim ve Anlam Dünyası (11. ve 12. sınıflarda), Peygamberimizin Hayatı, Temel Dini Bilgiler, Türk Düşünce Tarihi (10. 11. ve 12. sınıflarda), Klasik Ahlak Metinleri (10. 11. ve 12. sınıflarda) derslerini seçebilmektedirler. Bunların dışında ise gerek İmam Hatip Ortaokulları ve İmam Hatip Liseleri ve gerekse İlahiyat Fakülteleri öğrenci alımına devam etmektedir. Bugün bu konularla alakalı herhangi bir öğrenci azaltma politikası güdülmemektedir (Tebliğler Dergisi, 2023).

Sonuç

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte birçok yenilik meydana gelmiştir. Bu yeniliklerden bazıları din eğitimi hususunda gerçekleşmiştir. Ancak yenilikler gerçekleştirilirken birtakım ideolojiler çerçevesinde kararlar alınmaya başlamıştır. Bu ideolojilerin başını çeken Laiklik, din eğitimi doğrudan etkilemiştir. Özellikle Tevhid-i Tedrisat'la birlikte Cumhuriyet döneminde ilk kez eğitim alanında yenilikler gerçekleştirilmeye başlamıştır. Öğretimde birliğin sağlanması anlamına gelen Tevhid-i Tedrisat ile ilk olarak medreseler kapatılmış yerine ise İmam Hatip Mektepleri açılmıştır. Bununla birlikte Dârülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi açılmasına karar verilmiştir. Ancak laiklik ilkesinin zarar göreceğinden endişe duyulmasından dolayı 5 yıl sonra İlahiyat Fakültesi kapatılmıştır. Bununla birlikte bir müddet sonra ise İmam Hatip Mektepleri de kendi kendine kapanmaya mâhkum edilmiştir. Çünkü gerek mezunlarına devlet kadrolarında yer verilmemesi gerek okula ödenek sağlanmaması ve gerekse de öğretmenlerinin çeşitli sebeplerle görevden alınmaları bu okulların kapanmasının asıl sebebini teşkil etmiştir. Denilebilir ki; Cumhuriyet sonrası Cumhuriyet Halk Partisi iktidarı, laiklik ile ters düştüğü sebebi ile din eğitiminin önünü kesmiştir. Ancak 1950-1980 Arasında DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte din eğitimi hususunda olumlu birtakım gelişmeler yaşanmıştır. Daha liberal bir tavır sergileyen yeni hükümetle birlikte; ezan tekrar Arapçaya çevrilmiş, okullara tekrar din dersi getirilmiş ve İmam Hatiplerin tekrar açılmasına karar verilmiştir. Laiklik tanımı farklı olan Cumhuriyet Halk Partisi ve DP hükümetlerinin, din eğitime bakış açısı da bu noktada bariz bir fark göstermiştir. Okullarda din eğitime gereken ehemmiyet biraz da olsa verilmeye başlamışken 1980-2002 yılları arasında ise bu alanda yeniden bir engelle karşılaşılmıştır. Hatta bu engel, oldukça ayrımcılıklar içeren, mobbing uygulamalarına yer veren ve insanı ötekileştiren bir boyuta ulaşmıştır. 12 Eylül 1980 ile birlikte gerçekleştiren darbeden sonra din eğitimi için yıkıcı kararlar alınmaya başlanan bir döneme girilmiştir. Özellikle 16 Ağustos 1997'de kabul edilen "8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim" yasası gereğince İmam Hatip Ortaokulları kapatılmış, İHL'lere giden öğrenci sayısını düşürebilmek için bu okullara katsayı getirilmiş ve İlahiyat Fakültelerinin kontenjanları da minimuma indirilmiştir. İlkokul ve ortaokullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri zorunlu dersler arasına alınmıştır. Fakat burada asıl amaç tek elden din bilgisinin öğretilmesi olmuştur. 1980 sonrası sanrılar yoğunlaşırken bu dönemin en zirve noktası "28 Şubat Süreci" ile gerçekleşmiştir. Nitekim bu dönemde kız öğrenciler, baş örtüsü ile birlikte hiçbir kamu kuruluşuna girememeye başlamışlardır. Laiklikle ters düştüğü iddia edilen başörtüsünden dolayı kız çocukları, eğitimlerinde büyük bir engelle karşı karşıya

birakılmışlardır. Bununla birlikte birçok insan işinden ve eğitiminden uzaklaşmak zorunda kalmıştır. Türkiye tarihinde bir kara leke olarak kalan bu süreç, birçok insanı gerek psikolojik ve gerekse maddi olarak oldukça yıpratıcı olmuştur.

Eğitimde oluşturulan bu ikilik uzun bir süre devam etmiştir. Fakat 2002 yılında değişen hükümetle birlikte bazı değişiklikler yapılmaya çalışılmış ancak bunun için ilk yıllar uygun ortamlar bulunamamıştır. Bunun için yeni hükümet olan Adalet ve Kalkınma Partisi, ilk olarak Türkiye'deki eğitimdeki ve devlet kadrolarındaki din-devlet çatışmasından kaynaklanan sorunların çözümü için, uygun zemini hazırlamaya çalışmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi ile birlikte, nihayetinde büyük kararlar alınmaya ise; 2007 yılında başörtüsü yasağının kaldırılması ile başlanmıştır. Artık herkes üniversitede eğitim alabilme hakkına sahip olmuştur. 28 Şubat süreci nedeniyle eğitimini bırakmak zorunda kalanlara ise, çıkarılan af kararı ile okula geri dönebilme şansı tanınmıştır. Bununla birlikte 2012 yılında da katsayısı kaldırılmıştır. Bu şekilde artık öğrenciler, üniversiteye giriş sınavlarında eşit bir yarış içerisinde mücadele etme şansı bulabilmişlerdir. Ayrıca İmam Hatip Ortaokulları da tekrar açılmıştır. Günümüzde ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri zorunlu olarak görülmeye devam ederken kamu dairelerinde herhangi bir başörtüsü engeli bulunmamaktadır.

Din eğitimin devlet tarafından halka verilmesi/verilmemesi konusu tartışmaya açık bir özellik göstermektedir. Zira tarih boyunca her toplumda; din ve Tanrı anlayışı mevcut olmuştur. Bu sebeple içinde yaşanan her toplumda bireylerin inandıkları değerleri, toplumda yaşatılan gelenekleri tanıma ve bu konularda eğitim alma hakkı mevcuttur. Ancak değişen politikalar bu hakkı bazen gasp etmiş ve engellemiştir. Eğitim her bireye eşit şekilde sunulmalıyken din eğitiminin üzeri kapatılmaya çalışılmış ve dindar insanlar, eğitim-öğretim platformu başta olmak üzere tüm kurumlarda ötekileştirilmiştir. Ancak 2002 sonrası dönemde din eğitimi, görmesi gereken değere yavaş yavaş kavuşmaya başlamıştır. Toplumdaki hazır bulunuşluluk yeterli olmadığı için din eğitimi ve başörtüsü sorunları hızlı bir şekilde değil yavaşça çözüme kavuşmuştur. Din eğitiminin uygulanması konusunda birtakım önerilerde bulunulabilir: Bir toplumda doğru bilginin yayılabilmesi için öncelikle o konuyu resmi kurumlarda tanınır hale getirip tam anlamıyla gerçek bir bilgi akışı sağlanmalıdır. Böylece hem doğru bilgi yayılmış olacak hem de ülkenin her ferdi, içerisinde bulunmuş olduğu toplumun geleneklerini ve inançlarını tanıma şansı bulacaktır. Bununla birlikte başörtüsü için de denilebilir ki; insanların başörtüsü, onların ilim almasına engel teşkil etmemektedir. Bugün baktığımızda birçok başörtülü kadın Türkiye'ye başarılı birer; doktor, öğretmen, mühendis, sanatçı olarak kazandırılmıştır. Yani ülkenin ilerlemesini sağlayacak olan husus, insanların kıyafetleri değil, çalışkan tavırları ve kendinden emin duruşları olmuştur. Eğer çağdaş ve ilerlemeci bir politika izlenmeye devam edilirse yapılması gerekenler; insanların değerlerini ve içinde yaşadığı toplumunu tanıyacak konuların, müfredat içerisinde tutulmasının sağlanması ve eğitim azmi olan her öğrencinin desteklenmesidir; önüne engel koyulması değildir.

Araştırma ve Yayın Etiği

Bu çalışmada, Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'nde belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergede *Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler* başlığı altında açıklanan eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik Kurul İzni

Etik kurul iznine gerek yoktur.

Yazarların Katkı Oranı

1. yazar %60, 2. yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışmasına dair bir durum bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Akın, A. (2010). *Cumhuriyet Dönemi din eğitimi (1920-1950)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akyüz, İ. (2016). *Adalet ve Kalkınma Partisi'nin din politikaları (Recep Tayyip Erdoğan Dönemi)*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baytal, Y. (2020). Demokrat Parti'nin eğitim politikalarında din ve dini okullar. *Atatürk Yolu Dergisi*, 66, 91-122.
- Eğitim-Bir-Sen. (2014). *Rakamlarla 28 Şubat Raporu*. Eğitim-Bir-Sen Eğitimciler Sendikası. Ankara.
- Okumuşlar, M. (2017). *Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği*. R. Doğan ve R. Ege (Ed), Grafiker Yayınları.
- Öcal, M. (1998). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(4), 241-268.
- Sinan, A. (2018). 12 Eylül 1980 Darbesi ile 28 Şubat 1997 Darbesi arası siyaset ilişkileri ve din eğitimi politikaları. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(13), 586-607.
- Şimşek, E. (2013). Çok Partili Dönemde yeniden din eğitimi ve öğretimine dönüş süreci (1946-1960). *Journal Of Turkish Research Institute*, 49, 391-391. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat1183>
- Şimşek, H., ve Yıldırım, A. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2023). *Tebliğler Dergisi*. 86(2789-Ek 2).
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 9, C. V1, Birleşim 1, Toplantı Ölç., 29.05.1950, s. 31.
- Turan, İ. (2019). Cumhuriyet Türkiye'sinde din eğitimi politikaları. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 19(2), 269-292. <https://doi.org/10.33415/Daad.486187>

İnternet Kaynakları

- Ali, A., ve Çağlar, İ. (2017). Ak Parti'nin 15 Yılı Toplum. Seta Yayıncılık. <https://www.academia.edu.tr>
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012, 11 Nisan). Resmî Gazete (Sayı: 28261). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm>
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Ve Kıyafetine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik (2013, 10 Ağustos). Resmî Gazete (Sayı: 28789). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/10/20131008-10.htm>
- Özdemir, D. (2023, Eylül 12). Tarihe Kazınan Kara Leke: 12 Eylül. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/tarihe-kazinan-kara-leke-12-eylul-794879.html>